

Tajemství písma

fejeton dr. Karla ČAPKA

Tak jsem si pořídil značně velikou německou knihu o grafologii, s mnoha ukázkami a textem, do něhož jsem se pokusil ponořit se; bohužel se přiznávám, že jsem z toho příliš nezmoudřel. Člověk, který má v ruce takovou knihu, hledá v ní ovšem nejprve své vlastní písmo nebo písmo svému co nejvíc podobné, aby se dověděl, jaký je; nuže, shledal jsem po delší námaze, že soudě podle rukopisu jsem člověk zcela skromný, ale vrtkavý, s jistou dávkou omezenosti, bez temperamentu a podle některých známek inteligentní podvodník. Písmo Viktora Dyka zjevilo se mi v zrcadle grafologie jako projev člověka lakomého a pořádkumilovného; kdežto Fráňa Šrámek se odhaluje svým písmem jako schopný a praktický obchodník, František Langer projevuje duši hrdou a vážnou, a tak dále. Možná, že jsem tomu špatně rozuměl; ale rozhodně jsem nebyl uspokojen.

Vždycky mne uvádělo v podiv, co všechno se může vyčíst z písma; grafolog vám poví, jste-li lakomý nebo štědrý, mírný nebo rabiát, piják, ješita, klídaš, renomista, samotář, slaboch, břichopásek, větroploch a já nevím co všechno. Uvádí mne to v úžas proto, že s některými lidmi se osobně stýkám třeba už dvacet let a podnes nevím, jací vlastně jsou; vždycky z nich něco vyleze, nač jsem jaksi nebyl připraven. Většinou shledávám, že určitý člověk je sice mírný jako beránek, ale vzteklý jako Zuřivý Roland; že je sice neobyčejně chytrý, ale i pitomý; nebo že je sice nesmírně zbabělý, ale statečný; že je štědrý jako Harun al Rašid i lakomý jako Harpagon; že je zároveň pedanticky pořádný a zoufale nepořádný; že je děsný sobec a přitom stejně děsný dobrák; že je energický jako Napoleon a přesto slabý jako stará tetička. Imponuje mi, že grafologové třetí člověka tak jednoduše a jasně; ve skutečném životě to není nikdy tak jednoduché a jasné; snad proto se lidé posuzují podle toho, jak píší, a ne podle toho, jak žijí.

Každý člověk má ovšem svůj individuální rukopis, tak jako každý člověk má svou individuální ruku. Ale každý člověk má také svůj jazyk a styl, který je stejně osobní a charakteristický jako jeho rukopis; dále i obsah a jádro toho, co člověk píše, je obvykle velmi těsně spjata s jeho prazvláštní osobností; mám za to, že způsob, kterým si člověk představuje svět, není pro něj méně charakteristický nežli způsob, kterým píše písmeno s. A tu tedy je mi tuze divné, že sice umíme číst písmo, ale neumíme tak říkajíc číst knihy. Kdyby Homér nechal po sobě pět rukopisných rádek, které by poslal svému bratrance do Smyrny nebo Kolofonu, dovedli by z nich grafologové rozluštit, jaký to byl člověk; ale protože nechal po sobě jenom Iliadu, nebude nám nikdy jasno, byl-li starý nebo mladý, tlustý nebo tenký, piják vína nebo dyspeptik, šetrný nebo do větru, veselý nebo

bručoun. Kdyby svatý Pavel zanechal po sobě podpis na nějaké zdi, odhalili by grafologové tajemství jeho charakteru; ale protože nechal po sobě jenom napsané náboženství, netroufá si nikdo z nás říci, byl-li snad umělecky založen nebo puntičkář, nebo špatný společník, nebo roztržitý a prchlivý muž. Kdyby ještě více filologů studovalo Dantovu Božskou komedii, najdou v ní stěží jasný důkaz, že Dante byl člověk dejme tomu strašně nepořádný a náladový, že rychle mluvil a rád přepínal. Z celého dvoutuctu Shakespearových dramát nejenom nevyčteme to, jaký velký William vlastně byl, nýbrž ani důležitou okolnost, byl-li vůbec; nemůžeme si představit, byl-li dlouhý nebo krátký, černý nebo zrzavý jako liška, bujný nebo zamklý, rváč nebo strašpytel, dobrý nebo špatný platič. Ale zato se z jeho dramát dovídáme velmi mnoho o tom, jaký byl Hamlet nebo jaký charakteristický temperament měl Othello; nedopátráme se tam mnoho o Shakespearovi, ale neobyčejně mnoho o člověku vůbec. V Dantovi se dočteme spíše o tom, jak tragický je lidský život, než jak tragický nebo komický byl Dante. Z epištol svatého Pavla se dočteme více o věcech týkajících se jistého Boha než o věcech týkajících se jistého Pavla nebo Šavla. Čímž chci říci, že hlubší tajemství písma jest, že nám odhaluje svět, a nikoliv, že nám odhaluje osobní zvláštnosti pisatelovy. To, co je napsáno, je tajemnější a úžasnější než písmo, kterým to bylo napsáno. Veliké tajemství písma je Slovo. Skrytý smysl písma není pisatel, nýbrž jeho dílo. Ale ovšem tajemstvím tohoto čtení se nelze naučit.

/1926/

O umění zaujmout postoj

úvodník Josefa ŠLERKY

Stejně jako loni, i letos proběhne na zahradě Šrámkova domu Diskusní klub. Ten dnešní začne v 16.00 a pro ty, kdo nevědí, o co jde, je určen tento úvodník.

Včera po slavnostním zahájení jsem seděl v místní cukrárně, pojídal své oblíbené věnečky a poslouchal dva štěbetající chytrolíny u vedlejšího stolu. Jeden z nich vehementně prohlašoval, že „rozborový seminář poesie nemá řešit, jestli dvě slova mají být v tom nebo onom pořadí. To jsou přece drobnosti. Na tom přeci nezáleží“. A kruci! pomyslel jsem si, já bláhový vždycky myslel, že v poesii právě na takovýchto „drobnostech“ záleží. Jenže to už ten

Redakce:

Martin ČERMÁK, Ondřej ČERNOŠ, Hubert HESOUN, Tomáš HORYNA, Jan CHROMÝ, Jiří JANUŠKA, Radim KUČERA, Michaela OTTEROVÁ, Jan ROLNÍK, Filip SMO-LÍK, Jan SMOLKA, Blanka SOBOTKOVÁ, Josef ŠLERKA, Zuzana ŠTEFKOVÁ, Arnošt ŠTĚDRÝ, Veronika TUPÁ

Splav! vychází za přispění těchto institucí: Studentská rada Studentského fondu FFUK a nadace Vize 97 Dagmar a Václava Havlových.

Sazba byla provedena programem T_EX.

Kam dnes?

Jídelníček

Snídaně: sýr, máslo, med, rohlík, ovocný čaj

Polévka: hovězí polévka s masem a rýží, ovocný nápoj

Oběd: moravský vrabec, bramborový knedlík, hlávkové zelí

Večeře: pečené kuře, brambor, okurkový salát, ovocný čaj

Program

9.00 Šrámkův dům: Zahájení dětské tvůrčí dílny

9.00 Sál spořitelny: Žena v množném čísle, PhDr. Libuše Heczková

11.00 Sál spořitelny: Prezentace nakladatelství H&H, Ladislava Lederbuchová: Průvodce literárním dílem

13.30 Šolcův statek: Vzpomínka na V. Komárka a A. Sticha, pořadem provází Aleš Fetters, vzpomínají kamarádi a přátelé ze Šolcova statku

19.30 Sál spořitelny: Vladimír Vysockij: Román o holkách, účinkují Milan Dvořák a Věra Slunéčková

21.30 Šolcův statek: Václav Šolc: Žebračka, učinkují členové Studia Šrámkova domu

22.30 Městské divadlo: Filmový klub: Na sluneční straně, režie Vladislav Vančura, 1933

druhý přizvukoval: „Jo jo, máte úplnou pravdu. A ten Matys, to taky není někdo, kdo by mne mohl zaujmout.“ To už jsem polkl na sucho a přemýšlel o tom, jestli vyskočit ze židle a vykřiknout: „Pane! Jak to myslíte?“ Nakonec jsem to neudělal, řekl jsem si, že raději počkám, zda padne nějaký ten argument. Ušetřilo by mi to otázku: „Co jste tím myslel?“ Tu jsem však bohužel nestihl položit, protože oba cukrárenští povaleči už byli u předvěčerejšího divadla a tak dále, pořád dokola. Seděli tam a vzájemně si přizvukovali. Tohle bylo takové a tohle zase takové. Máte úplnou pravdu, pane, hrozná, příšerná, to my bychom. . . však takové lidi znáte.

Oni prostě nemysleli, jen zaujímal postoj. Panečku, a jak hbitě a mistrně zaujímal postoj. Ten byl takový a ta zase taková. Vždy rozhodně a neúprosně sekali své názory. Připomínali trochu stínové boxery, kteří stojí sami v ringu a vítězí nad svými nepřítomnými soupeři. Ono totiž zaujmout postoj, sám se v něm utvrdit, a pak se cítit jako mistr světa je celkem prosté. Horší je někam přijít a zaujmout postoj a postavit se jinému postoji a místo boxu stínového začít vytažovat argumenty, poslouchat oponenty, kontrovat jinými argumenty a tak dále. Zkrátka: myslet a mluvit. Umíte to? Chcete si to vyzkoušet? Chcete se to naučit? Přijďte tedy dnes v 16.00 do zahrady Šrámkova domu zúčastnit se diskusního klubu.

Slavnostní zahájení aneb. . .

zpráva Josefa ŠLERKY

. . . aneb inteligentní průvodce návštěvníka Šrámkovy Sobotky po jeho týdenním osudu. Touto parafrází názvu známé knihy by se dal charakterizovat režijní klíč, který zvolila Hana Kofránková pro včerejší slavnostní zahájení. Pro ty, co tam nebyli, stručně připomenutí, že jsme byli přítomni naklánění starosty, dále pak jsme mohli ochutnat něco lahůdek, které nás během týdne čekají, to vše za vlídného moderování andělů s křídélky a Hany Kofránkové bez. Čili vše bylo milé, příjemné, ba přímo poetické. To včetně překrásných bublin při závěrečném zpěvu písně Lachtani. Mimochodem, společný lachtaní tanec nahradil pro mne osobně společný zpěv písně Znáám já jeden krásný zámek. Režisérka sama patří již dnes k živoucím legendám Sobotky a místo ve festivalovém panteonu ji jistě nemine. Podobně jako jejího hudebního partnera – bílého černocho a lektora Šlupku Svěráka. Bylo by proto spíše překvapením, kdyby celý pořad nebyl dobrý.

Anděl svádí ďábla

Avšak skutečně vynikající byly dva výstupy, které by neměly být zapomenuty. Totiž minipřednáška osobnosti zahájení (podivné to osoby-institute zahajování, prý účastníky vyžadované) Rudolfa Matyše a ukázka z textu Václava Černého věnovaného povahopisu

českého učitelstva. Básník Matys mluvil dvacet pět minut, což bylo poněkud nepřiměřené zbylému obsahu a zvolenému žánru, na druhou stranu ale dokázal vtipně a s nadhledem překlenout témata všech festivalových přednášek a zmínit jejich společné jmenovatele. Ostatně ukázkou z jeho projevu najdete na jiném místě dnešního čísla. Oproti tomu Kofránkovou citlivě vybraná ukázka z věčně naježené legendy české literární kritiky působila v soboteckém sále jako připomínka časů, kdy se páteř křivila s poukazem na to, že to tak dělají všichni. Text z počátku normalizace byl o to mrazivější, že jeho historičtí adresáti by dnes byli v letech sice důchodových, ale stále ještě aktivních.

Tyto dvě pasáže vyvažovaly plně hravý tón ostatních výstupů a podílely se tak na celkové harmonii. Dobře naladěný odcházel divák ze sálu.

Poesie odpoledne?

zpráva Bc. Jana ROLNÍKA

Včera kolem druhé jsme měli možnost stát se účastníky/diváky poetického odpoledne. Je to ustálený bod programu. Ale o co se jedná? To vám asi nikdo neovysvětlí. Na začátku jsme byli odveleni od Šolcova statku do parku k Parmiggianiho sovětu, vděčnému to pozadí všeho poetizování. Ve výšce dvou metrů tam seděl mladík s řídkým plnovousem, kytarou a buřinkou. „Asi Básník,“ řekl si zvědavý divák a spokojeně usedl do trávy a stínu.

Další hodinku pak rozzhavený park plnil Hrabětovy verše v podání Dismanova rozhlasového dětského souboru. Text tam po všech stranách dokonale pasoval. Horko mohlo být nesnesitelné, kdyby nám děti nenabízely ony noční deštivé obrazy, táhlé melodie Hrabětovy křídlovky, melancholická vyznání lásky, znechucení, samoty. Jak dnes lépe uslyšet Hraběte, než v podání lidí –nácitělých, kteří mají k těmto prožitkům tak blízko? Stáli tu proti sobě: mladí odění dle poslední módy zvané „streetwear“ s těmi nezralými jazzovými slovy na rtech a ti starší, pro něž poesie je možná něco docela jiného (citace anonymní: „Ty dvě holky, co se tam objímají. No to je hnusný.“). Jako úvodní situace poetického odpoledne je to ideální. Škoda jen, že nakonec prostě vyhrálo vedro. Děti mluvily čím dál tišeji, už ani neběhaly a jen se pomalu nechali uspávat melancholií. Diváci nepřispěli kromě svých kostýmků ničím a potlesk celé poetické odpoledne poslal ke zmrzlině a kávě Frappé.

Teď ale o něčem jiném. Byl jsem především v divadle. Povídal jsem si s účastnicí semináře. Prohlížel jsem si diváky. Celou dobu se snažím dopátrat toho, „o čem ta Sobotka vlastně je?“ Kolem čeho se otáčí, na co se soustřeďuje? Divadlo? Psaní? Pedagogika? Teorie? Recitace?

Píšu o tom právě teď, protože si myslím, že dnešní „poetické odpoledne,“ respektive produkce Dismanova rozhlasového dětského souboru je příkladnou součástí Šrámkovy Sobotky. Mám totiž za to, že právě práce s textem v seminářích je to nejdůležitější, co se tu odehrává. To je jediná věc, z níž něco zbývá (Ano, nesmíme zapomenout na literární soutěž, i když se to normálně dělá. O tom však až jinde, snad v reflexi na „Chci být i kýmisi čten“). K čemu je dělat ze Šrámkovy Sobotky septik pražské divadelní produkce? A přednášky? Ano, třešnička na dortu, ale jistě ne vzdělávání. Na to dvouhodinová přednáška nestačí. Navrhuji dát přednost ama-

térské živé tvorbě a samotným seminaristům. Za každý Tanec mezi vejci je možno pořídít dva voicebandy a jedno improvizací divadlo a možná zbude i na ubytování všech účastníků.

Ty děti se mi líbily

No, vlastně jsem tím vším jenom chtěl říct, že se mi ty děti líbily a že bych byl rád, kdyby jich tu bylo víc a kdyby se vzájemně o poesii a literatuře bavily a kdyby tu i něco psaly a kdyby tu bylo pořád kam jít a kde potkat literaturu živou. Je-li to vůbec možné.

Varhany a mladá talentovaná žena

recenze Blanky SOBOTKOVÉ

Včera vpodvečer se z chrámu sv. Maří Magdalény linuly tóny zdejších varhan. Na počátku zaznělo několik slov týkajících se vzniku kostela, renovací a rekonstrukcí jak kostela, tak varhan apod. Poslední rekonstrukce proběhly v letech 1990–5, kdy byla dokončena kompletní modernizace varhan. A právě kolem tohoto nástroje se vše dále točilo.

Koncertovala mladičká studentka Pražské konzervatoře Zdeňka Nečesaná. Úspěšně dokončila třetí ročník svého studia a předvedla zaplněnému kostelu, co lze na varhany zahrát. Musím konstatovat, že veškeré výtky týkající se podobných koncertů byly vyslyšeny.

Koncert se skutečně vydařil. Kouzlo chrámu ve spojení s varhanní hudbou uklidnilo a ochladilo teplý letní den Šrámkovy Sobotky.

Letos jsme dokonce viděli umělkyni, která za tím pohazením duše stála. Dokonce se podařilo květinově poděkovat. A dokonce se zdálo, že je mladé umění podporováno vedením kostela. V programu zazněly skladby různých autorů a různých stylů. Osobně bych zařadila i skladby klasičtějšího stylu, možná i staršího období, přeci jen diváci nebyli všichni hudebními znalci a varhany si člověk spojí obvykle spíše se starší dobou. Toť pouze můj osobní pocit. Na druhou stranu slyšet modernější varhanní hudbu bylo poučné.

Držím palce mladému talentu. A děkuji za kvalitu organizačních věcí kolem koncertu.

Vyhlášení výsledků literární soutěže

zpráva Jana CHROMÉHO

Zúžit článek o vyhlášení sobotecké literární soutěže na pouhé hodnocení účinkujících bylo by jistě velice lákavé, nechceme prvoplánově nikoho provokovat, nicméně sobotecká literární soutěž v dnešní rádoby tragické době působí natolik groteskně, až člověk skoro uvěří, že opravdová tragédie přece jen možná je.

Nejprve se zastavme u samotné instituce literární soutěže. Malý klučina, chlap jak buk či moudrý stařec se vydá na papír, je spokojen svou nicotnou existencí a cítí natolik nepřekonatelné niterné libidické nutkání šířit svou duchovní virózu. I viróza může mít estetické hodnoty, jde však nejen o její obsah, ale i o formu. To je však právě to, co si málokdo ze soutěžících autorů uvědomil. Zkrátka a dobře, soutěžní příspěvky nebyly nikterak kvalitní. Jaký je tedy vlastně smysl literárních soutěží, když se na nich scházejí příspěvky kvality téměř nulové? A předtím ještě: Je vůbec možné objektivně říci, že jedno dílo je lepší než druhé?

Gratulujeme.

Soutěžit můžeme v hodu diskem, skoku dalekém či ve vzpírání, tedy v kláních objektivně měřitelných. Literatura však mezi tyto sporty nepatří. Její hodnocení může být jen subjektivní, objektivita

není dosti dobře ukotvitelná. Pokud už je tedy literární soutěž něčím užitečná, je to přínos soutěžícím. Právě těm by měli lektori, jakožto odborníci, pomoci v dalším literárním vývoji. . . Chybami se člověk učí, chvála nepomůže. Jeden z nejuznávanějších žijících spisovatelů Kurt Vonnegut jr. dodnes vzpomíná na školu regionálních literárních časopisů, které se k němu chovaly více než macešky. Bude však budoucí uznávaný spisovatel vzpomínat na to, jak mu bylo uděleno čestné uznání? Asi ne. . .

Z tohoto hlediska byla velmi citlivě vyřešena kategorie poesie, kde nebylo uděleno první a třetí místo. Druhé místo získal David Schüch, jehož básně jsme otiskli ve včerejším čísle. Lektor Stanislav Rubáš vystihl příspěvky velmi trefně: „Musíme říci, že letošní příspěvky v oblasti poesie byly ještě o něco horší než ty loňské.“ Zato Michal Čunderle ohodnotil prozaické práce až příliš eufemisticky. Pokud lze eufemismus považovat za ironii, dá se s tím alespoň částečně souhlasit. Ovšem oficiální lektorské posudky by se ironicky psát neměly. Hodnocení stylového cvičení na úrovni třetí třídy základní školy (viz Radim Karlach: Retro) jako kvalitní povídky ihned publikovatelné v dobrém literárním časopise rozhodně není tvrzení, které laskavého čtenáře na duši dvakrát zahřeje. . .

Můžeme-li tedy někomu poděkovat, tedy alespoň lektorům poesie, zhodnotivším příspěvky podle toho, jaké skutečně byly. K Michalu Čunderlovi a jeho lektorskému kolektivu lze jen podotknout, že pouze splnili svou úlohu a udělili ceny. Pokud by texty jimi doporučené k otištění skutečně někde vyšly, což se s velkou pravděpodobností nikdy nestane, byly by kritikou přinejlepším naprosto ztrhány a jejich hodnocení na soboteckém festivalu by je uchránilo jen stěží. . .

Proč mě nikdo nechce číst?

zpráva Bc. Jana ROLNÍKA

Do sálu spojitelný nás včera večer přilákaly texty autorů oceněných v rámci Literární soutěže Šrámkovy Sobotky. Večerem provázeli ředitel Trutnovské ZUŠ a zasloužilý herec Tomáš Komárek; renesanční člověk – skladatel, pedagog, herec, varhaník, jazzman atd. – Martin Matyska a žákyně páně Komárka Klára Horváthová. Koláž v žánru na Sobotce oblíbeného „kofránkovského patvaru“ sestavil a režíroval pan ředitel osobně.

Na jednotvárnost jsme si nemohli stěžovat. Kvalita textů i jejich témata byla velmi rozmanitá. Od pohádky k detektivce, od sonáty k novele. Poesie přinesla typicky prchavé dojmy, které nakonec vytvořily bezbarvý amalgám. Prozaické texty byly dostatečně přímočaré, a i když z nich režisér mnohdy zvolil k prezentaci pouze část, nebylo těžké uchovat je v paměti bez toho, aby navzájem splývaly. Spásnou a nutnou volbou byly hudební předěly mezi jednotlivými výstupy. Zabránily nechuti hledat v přívalu slepenců slov nějaký smysl.

Co k tomu dál? Měl jsem pocit, že je to málo. Že by si autoři zasloužili minimálně týdenní seminář, kde by třibili svůj styl. Jenže pak jsem viděl tohle lepoporelo mladších i pokročilých „spisovatelů“ a přečetl jsem si pár lektorských hodnocení. Kdo by měl chuť se těmi

věcmi zabývat déle než je potřeba na jedno přečtení? Pro ilustraci citujme anonymně a fragmentárně z lektorských posudků na poesii:

„Autor má zřejmě dojem, že když je něco nesmyslné, případně nelogické, tak je to poesie.“ „Autorova snaha po originálním a efektně působícím obrazu předstihuje snahu cokoli sdělit.“ „Rádooby poetické rýmovánky, které se vyznačují přebujelou a významově pozastřenou metaforikou.“ „...vrší bizarní obrazy beze smyslu...“ „...nepokrytě až otravně náboženská poesie...“ „...prosté až prostoduché texty bez zrnka struktury...“

Myslím, že včerejší večer dopadl ještě více než dobře a udělené karafiáty byly zasloužené.

Tak koho tam máme dál?

Nezůstávej s textem sám

rozhovor Josefa ŠLERKY

Rozhovor se Stanislavem Rubášem, odborným lektorem literární soutěže.

Stanislave, tys byl letos již po třetí odborným lektorem literární soutěže, jak bys celkově zhodnotil svou sekci, totiž sekci poesie?

Nevim, jestli s počtem navštívených ročníků ŠS člověku rostou nároky, ale myslím, že letos bylo v poesii ještě hůř než loni. A loni hůř než předloni. Výrazně přibýlo grafomanských a vyložené blábolivých příspěvků, jako by se mezi autory rozšířil názor, že když je to nelogické, bizarní a vůbec podivné, tak je to určité poesie. Kdybych měl ve třech charakteristikách shrnout nejčastější prohřešky, řekl bych, že (1) autor ví, co chce říct, ale neumí to vyjádřit; (2) autor bezděky vyjadřuje něco jiného, než chtěl; (3) autor prostě píše a je mu jedno, jestli jeho slova mají význam, nebo ne. Ta třetí charakteristika se bohužel letos vztahovala k pohříchu velkému počtu textů.

Myslíš, že je to nějaký obecný trend současného psaní poesie v Čechách?

Na tuhle otázku si netroufám odpovědět.

Jaký trend se ti v amatérském psaní nelíbí?

Myslím, že výrazně ubylo autorů rozumových a přibylo těch intuitivních. Intuice samozřejmě může umělce docela dobře vést, ale zároveň je to také věc nejméně jistá, která může kdykoli selhat.

Teď jsi vyjmenoval nejčastější chyby autorů, můžeš ale začínajícím autorům doporučit třeba nějakou literaturu, po které by měli sáhnout či z které by se měli poučit, aby se vyhnuli triviálním chybám?

Existuje knížka, která na tuhle otázku odpovídá velmi prakticky. Jmenuje se *Jak se dělá báseň* a lze v ní nalézt sebereflexe takových autorů, jako byli Poe, Spender, Aragon nebo Kolář. Všichni ti básníci se přitom shodují v jednom: napsat báseň je pořádná fuška. Za nejlepší knížku o básnické teorii považuju *Poetický slovník* autorské dvojice Brukner – Filip. Moje další rada zní: kalibrovat se čtením dobrých básníků. A konečně, nedoporučoval bych zůstat s textem sám. Naopak. To, co člověk píše, by měl dávat číst lidem, jejichž úsudku věří – ještě dřív, než svůj text pošle do literární soutěže.

Děkuji za rozhovor.

Sobotecké Zvonokosy

fejleton Mgr. Tomáše HORYNY

Před odjezdem na Sobotku jsem si kladl otázku, na co se vlastně těším: na město Sobotku, nebo na Sobotku Šrámkovu, tedy na festival? Ten, kdo byl v Sobotce i jindy během roku, dobře ví, že se Sobotka-město a Sobotka Šrámkova od sebe dosti liší. Město je krásné samozřejmě vždy, ale Šrámkova Sobotka je navíc obdařena jakousi záhadnou milostí, která nám umožňuje vidět věci jinak neviditelné a chápat něco jindy nepochopitelného a tajemného.

Jistou dávku tajemnosti si ponechává stále, je však průzračnou vodou, ve které se omýváme, vodou, která pravdě umožňuje povstat do krásy a lež osvědčí z její oškřivosti. Verdikt hodnotícího soudu nevynáší jen nad programem, ale nad každým počinem, který se během uplynulého roku ve městě udál.

Letos se jistě zhodnotí i stavební úprava přízemí Šrámkova domu. Hned při letmém pohledu vidíme, že byl rehabilitován původní vchod z podloubí. Dveřmi, kterými jsme do domu chodili z boku, se již dovnitř nedostaneme. Ovšem ani dveřmi z náměstí se pryč nebude moci běžně chodit. Čelní dveře jsou vlastně vstupem do Městského informačního centra a vcházet vždy tudy se zdá být nepraktické. Místnost centra je poměrně stíněná, přestože dům sám je dosti velkorysou maloměstskou stavbou. Proč to tak je? Kdo za to může? Řekněme si to bez obalu: může za to několik hajzlů, promiňte, chtěl jsem říci záchodů neboli toalet, které se neskomně a také nesmyslně roztahují v přízemí domu. Jejich vybudování bylo patrně vedeno snahou zpřístupnit dům opravdu široké veřejnosti, udělat z něj vlastně veřejný dům, dům veřejných WC. Pracovnice Městského informačního centra zabraňováním průchodu jejich stíněným pracovištěm tento plán bezohledně hatí. Chtělo by se říci, že se vloudila chyba při rozdělování počtu provozních čtverečních metrů. Stačil by menší počet toalet, pak mohlo být větší informační centrum, mohl zbyť prostor na samostatný (od informačního centra oddělený) vstup, a vše mohlo vyváženě fungovat. Není to však tak jednoduché.

Takovým banálním praktickým řešením by Sobotka přišla o pozoruhodný architektonický důkaz nešťastnosti situace, dobře známé například i z politiky, kdy pár hajzlů zabírá někde zbytečně mnoho místa. V kontextu nedávných nešťastných úprav toalet v budově spořitelny se nabízí i jiná interpretace. Dost možná, že zastupitelé města Sobotky natolik skepticky hodnotí práci přípravného výboru festivalu, že se pro jistotu připravili na situaci, kdy letošní Sobotka bude veliký průser.

Na sluneční straně

upoutávka Ing. Jana SMOLKY

Druhým příspěvkem v okénku „Literáti za kamerou“ je tentokrát český snímek; film režiséra Vladislava Vančury *Na sluneční straně* z roku 1933.

V českých podmínkách není málo případů, kdy se spisovatelé sami podíleli na adaptacích svých literárních děl. Vzpomeňme například na *Muže v offsidu* nebo *Dům na předměstí* Karla Poláčka. Ovšem to, že by slavný spisovatel režíroval scénář napsaný někým jiným, je záležitost naprosto výjimečná. A výjimečnost tohoto filmu ještě víc vynikne, když si uvědomíme, kdo je podepsán pod scénářem.

Autory scénáře dnes uvedeného titulu jsou totiž tři muži, které bychom ve spojitosti s filmem neočekávali: Vítězslav Nezval, Roman Jakobson a Miloslav Dismán. O Romanu Jakobsonovi se během tohoto týdne jistě dozvíte mnohé, ale o jeho filmovém angažmá se neví téměř nic. Ostatně *Na sluneční straně* je jediným filmem, na kterém se podílel. Totéž platí i pro Miloslava Dismána (ano, to je „ten, co má ten soubor“). U něj je vzhledem k jeho práci s dětmi podíl na scénáři pochopitelný.

Zastavme se na chvíli u režiséra, Vladislava Vančury. Seznam Národního filmového archivu uvádí u jeho jména celkem sedm titulů, z nichž některé jsou zaznamenáníhodné. Jde především o drama *Před maturitou* (spolu se Svatoplukem Innemannem) a dvě adaptace – Olbrachtova podkarpatoruská *Marijka nevěrnice* a Stroupežnického *Naši furiantí* (s Václavem Kubáskem). Do adaptace vlastního díla se kupodivu nepustil, pokud nepočítáme původní scénář filmu *Burza práce* z roku 1933, který ovšem nebyl dokončen a dochoval se pouze ve dvou krátkých zlomcích.

Hlavními hrdiny sladkobolného příběhu jsou dvě děti, chlapec a dívka. Babula, dcera bohatého ing. Rezka, trpí nezájmem svého otce. Kamarádí se s chlapcem Honzou, synem posluhovačky Kolbenové. Rezka zloba a sobeckost však oběma dětem přinese ne jedno trápení, a než se dětem dostane štěstí a spokojenosti, prožijí si své.

Říkáte si možná: Je možné, že k takovému melodramatu se propůjčili Vančura, Nezval, Jakobson a Dismán? Od takových by jeden čekal cokoliv, ale ne tohle. . . Právě proto se dnes přijdte podívat. A až budete odcházet a prozpěvovat si „Naróóóóóóóóó“, třeba pro ně najdete i kousek pochopení.

Jedna poznámka na závěr: Dívenku Babulu hrála Babula (Alžběta) Treybalová, o které jinak není známo vůbec nic. Do role chlapce Honzy však byl obsazen tehdy jedenáctiletý syn hudebního skladatele Erwina Schulhoffa Petřík, ze kterého později vyrostl fil-

mový režisér. *Zítřka to roztočíme, drahoušku! Hodíme se k sobě, miláčku? Já to tedy беру, šéfe. Vzpomínáte?*

Městské divadlo, 22:30

Pojetí jazyka u K. Čapka

miniportrét Josefa ŠLERKY

Kromě své disertace a práce o americkém pragmatismu nezanechal po sobě Karel Čapek žádné větší teoretické dílo, a tak mluvit o jeho pojetí jazyka může někomu připadat podivné. Ano, jistě má pravdu, ale... Čapek po sobě zanechal desítky knih, stovky kritik a tisíce sloupků, což je dost, aby z toho šlo rekonstruovat aspoň něco zajímavého. Alespoň doufám. Tak předně tu máme *Kritiku slov aneb Dvaapadesát nedělních čtení*, tedy dvaapadesát sloupků, které Čapek psal pro Lidové noviny v roce 1918. Pro jejich knižní vydání v roce 1935 napsal krátkou předmluvu, kde se mimo jiné praví:

„Kdybych byl lingvistou, dělal bych pravděpodobně totéž, co lingvisté provozují odjakživa: naslouchal bych, jak lidé mluví, a hloubal bych o tom tak dlouho, až by se mi ve slovech a vazbách, větách a kadencích podařilo vytušit určitá obecná pravidla, zákony, třídy a systémy. **Myslím však, že by se mi nepovedlo abstrahovat jazyk od lidí;** že bych si nedovedl představit řeč jako čistý projev jazykový, nýbrž jakožto projev určitých lidí, lidských povolání, typů, skupin, kultur a konečkonců určitých světových názorů.“

Úvod žurnalistický – štouhanec proti Pražskému lingvistickému kroužku, avšak pro naše účely postačující. V klasickém saussurovsky orientovaném pojetí jazyka pracujeme s dichotomií jazyka a mluvy. Tedy *jazyka*, který není souborem mluvních aktů, jejichž prostřednictvím se domlouváme. Jazyk je v tomto případě abstraktní a jako takový samozřejmě ne nahlédnutelný řád, který působí v pozadí všech našich mluvních jednání a zároveň jim vtiskuje zákon – tento zákon Saussure rovněž nazývá *code*.

Bylo by však chybou představit si, že úlohou jazyka vzhledem k myšlení je vytvářet jen jakýsi zvukový materiál k vyjádření myšlenky. Úlohou jazyka je hrát roli prostředníka mezi myšlením a zvukem, a to tak, že jejich spojení vede k vzájemnému vymezení jednotek. Myšlení, jež je svou povahou chaotické, je nuceno prezentovat se svým rozkládáním, tvrdí švýcarský lingvista. Jazyková hodnota je svou povahou konvenční a my, z vnějšího pohledu, nevíme, proč by mělo být slovo „sýr“ přirozenější než slovo „Käse“ nebo „fromage“.

To, že se Čapkovi toto pojetí nelíbí, je zřetelné již z prvního citátu, ostatně ve stati *O dnešním jazyce* ji Čapek formuluje ještě jednou: „Pozitivní lingvistika by se musila stát tak trochu politikou, kritikou národního života, plným aktivismem.“ Někdo by mohl snad namítnout, že by pak přestala být vědou, obávám se však, že by to pro Čapka nebyl argument. Ostatně v roce 1935 se tomuto problému věnuje ve studii *Věda a život*, kde píše, že:

„Moderní život na nás žádá vědomosti, kterých nemáme; užíváme věci, kterým nerozumíme; zasahujeme do dějů, o kterých nevíme skoro nic. Stát za nás a v našem jméně hospodaří s výchovou, s hygienou, s technikou, s právními pojmy i se samotnou vědou. Jsme povoláni kontrolovat věci, o kterých jsme informováni málo

nebo špatně. Nikdy v dějinách světa nebylo tolik možností a tak naléhavá potřeba univerzálního vzdělání; a právě v té době selháváme my a selhává i věda, která nám má to vzdělání dát. Vědění nebude k ničemu, nebude-li stále a pozorně obráceno v obecné vzdělání. Má-li věda vyvádět lidi nejenom z nevědomosti, ale i z mezi jejich životní specializace, musí začít sama u sebe; musí hledat nové cesty k tomu, aby nezůstala jen profesí odborníků, nýbrž znovu se stávala součástí kultury. Dříve se tomu říkalo popularizace vědy; to znamená, že se věda snažila být zábavná a životně aktivní, aby pomáhala utvářet život a odpovídat na jeho otázky; pročez řekneme tomu raději demokratizace vědy.“

Ale zpět k jazyku; Čapkovi je jazyk především **něčím, čím něco děláme, něčeho jím dosahujeme**. Vždy se můžeme ptát nejen co říká ten druhý, ale také proč to říká, čeho tím chce dosáhnout apod. V tom je věrný svým pragmatistickým kořenům a Johnu Deweyemu, který nechápal významy jako psychické jednotky, ale jako vlastnosti chování. Čapek sám o tom píše ve zmíněné *Kritice slov*: „Logika by hledala obsah čili význam slov v jeho nitru. Ve skutečnosti však slovo neskrývá svůj význam v sobě, nýbrž je obrostlé významy jako kámen mechem nebo strom jmelím. Anebo je pokryto významy tak jako skála kulturním nánosem. Každá doba nechává obrůstí slova jinými významy. Proto je nevděčné kritizovat, který z dosavadních nebo vůbec možných významů obrůstá a zakrývá to které slovo větším právem než kterýkoliv jiný. Kde se význam uchytí, tam roste; těžko mu v tom bránit.“

Čapkův příklon k pragmatismu mu vynesl mnoho spílání ze strany české kulturní elity napříč politickým spektrem, za všechny kritiky jmenujme snad jen ty nejvýraznější: F. X. Šalda, Václav Černý či Rudolf Medek. Karel Čapek je vnímán značnou částí českého kulturního prostředí jako relativista, pragmatik, člověk bez hodnot, spisovatel pro masu, neznaboh a vůbec jeden z původců mravní zkázy mládeže. Ostatně Šalda není mnohdy daleko označit Čapka rovnou za fašistu. Přitom právě Čapkovo pojetí hodnoty patří k tomu myšlenkově nejzajímavějšímu.

Podle Čapka „ve skutečnosti je každá hodnota složitá a mnoho-rozměrná; vzniká z konkursu vnitřních i zevních příčin, odpovídá celkovému shluku potřeb, má spoustu vztahů k jiným hodnotám a tak dále. Nemůžeme objektivně rozhodovat, která z těchto hodnot je platná a která neplatná; to že zpravidla vyhrazeno naší sympatii; ale můžeme zjišťovat, které jejich složky se navzájem vylučují a které jsou slučitelné; které potřeby v té nebo oné zůstávají neukojeny; která prosazuje jedny na úkor druhých a v jakém poměru. Hodnoty jako celek můžeme jenom přijímat nebo zamítat; ale opravovat a zdokonalovat můžeme jen to, co je rozčleněno v souhrn faktorů.“ (*Kapitola o hodnotách*)

Čapek chápe hodnoty jako výraz života jednotlivce, nikoli jako normativní ideu, nýbrž jako zhuštěný výraz dosavadní zkušenosti a pomůcku při našem rozhodování. Hodnota je zkratka času a práce, činnosti, která v ní žije dál. Proto Čapka zajímají v jazyce přesně ty okamžiky, kdy saháme k slovům proto, abychom dodali sami sobě autority či moci, případně se zbavili odpovědnosti či dali najevo, že nás se to netýká.

Čapka tak zajímá to, co se později začne označovat jako zaujímání určitého intencionálního postoje (D. Dennet), tedy fakt, že jazykem vyjadřujeme mnohem více než jen informaci, ale také svůj postoj, svá přání a přesvědčení či dokonce svůj sebeobraz apod. To je předmětem celé řady sloupků sebraných v *Kritice slov a Sloupkovém ambitu*.

Ostatně přihlášení se k principu noetické skepse, obrat k empirické skutečnosti, odmítnutí koncepce obecného já, přijetí principu individualismu, důraz na svobodu ducha, pochopení skutečnosti jako jednání a konečně přijetí morálního rozměru každého jednání, tedy jádro Čapkovy filosofie, to je to, co stojí v pozadí jeho odhalení Nezvalova autorství balad Roberta Davida (*Zatýkač na věčného studenta Roberta Davida*).

Tam, kde krachovaly strukturalistické analýzy, nastupují právě zmíněné principy: „Pokud vím, slyšel jsem tvar ‘nalezou’ jenom na Zelném trhu v Brně. Naproti tomu rčení ‘spadl jsem jako pivní pěna’ je typický pragismus,“ případně „Z jazykových stop je hodna pozor gramatická a jazyková ledabyllost autorova, která se tu poji s obzvláštní bohatostí a znalostí češtiny.“

Rýsuje se nám pomalu samotné Čapkovy pojetí jazyka, které pozoruhodně rezonuje s pozdějšími kritikami strukturalismu a především s kritikou francouzského filosofa G. Deleuze v jeho *Tisíci plošinách* (český překlad vyjde v nejbližší době v nakladatelství Herrmann a synové).

Prvním bodem kritiky je fakt, že jazyk není jen nástrojem pro předávání informací. Jazykem můžeme něco nařizovat, něco slibovat, stavět se takovými nebo makovými. Zkrátka – k pochopení jazyka musíme pracovat s jeho intencionální rovinou. Tím pádem je však otřeseno postavení kódu, protože kód je podmínka umožňující vysvětlení.

Dále se pak zdá, že chce-li být lingvistika či jakýkoli jiný obor vědy o řeči práv sobě a svému úkolu, pak musí vycházet od pragmatiky jazyka a teprve pod jejím zorným úhlem definovat takové oblasti, jako je syntax nebo sémantika.

Konečně pak za třetí: rozlišení jazyk – mluva (language – parole) je oslabené, protože mluvu nelze definovat jen na individuálním a vnějším území původního a prvotního významu anebo proměnlivou aplikací dané syntaxe: neboť naopak smysl a syntax jazyka nelze definovat nezávisle na aktech mluvy (parole), které jazyk předkládá.

Dopisy z Kansasu

PhDr. Filip SMOLÍK

Už jsou tu zas první dny prázdnin, aspoň pro některé, a mezi zelené pahorky Českého ráje se kromě letních paren dostavili milovníci jazyka a literatury. Zatímco ostatní redaktori Splav!u odkládají na dobu trvání festivalu svá civilní povolání a věnují veškeré své nemalé schopnosti a dovednosti tomu, aby se všem festivalovým událostem dostalo náležité pozornosti, já se rovnou přiznávám, že se budu věnovat především tomu, čím se zabývám ve svém neprázdninovém všedním životě. Zdá se mi, že prázdninového času je dobře využít k tomu, abychom si letním sluncem posvítili na to, čím se pak na podzim budeme zabývat ve školních škamnách, na stupíncích či za katedrami.

Na letošní Sobotce je zajímavé, že literatura se dostavuje jaksi dvojmo. Bude se mluvit o literární teorii, a to je v mnoha ohledech nejvyšší stupeň na schodišti disciplín a oborů, jež se zabývají jazykem a věcmi příbuznými. Abych tuhle schodištní metaforu trochu osvětlil: nejprve začínáme jazyku trochu rozumět, pak i mluvit, později se naučíme číst a psát. Když čtení a psaní máme rádi, stane

se občas, že začneme literaturu číst, a dostatečně úchylní jedinci se mohou stát i spisovateli, popřípadě literárními teoretiky. Spisovatel pracuje s jazykem, literární jazyk sleduje spisovatele při jeho práci. Je to stejný jazyk, jakým začneme mluvit po prvních narozeninách? V čem je stejný a v čem je jiný? Co je v základech onoho schodiště, po kterém někteří vystoupají až ke studiím o literatuře?

Jeden důvod, proč přemýšlet o těch nejzákladnějších vlastnostech jazyka, kromě pouhé zvědavosti a touhy dívat se na věc z různých úhlů a s různými druhy brýlí na nose, je vztah mezi jazykem a jazykovou kulturou. Sobotka je přece, jak zní jeden z mnoha sloganů, festival kultury mluveného a psaného slova. Co může znamenat kultura v souvislosti s jazykem? Nebudu doufám daleko od pravdy, když řeknu, že většině z nás kultura jazyka splyvá s kultivovaností, ušlechtilostí. To ovšem znamená, že existuje jazyk nepěstěný, divoce rostlý, ve stavu *před kultivací*. Rádi si spojujeme nekultivovanost s nevzdělaností a neumělostí, rádi ji odsuzujeme. Ale tak jako lidé podnikají výpravy do pralesů a pouští, aby se naučili lépe rozumět přírodnímu, přirozenému dění, měl by se každý kultivátor jazyka občas ohlédnout na to, co je jazyk vlastně zač ve své čisté, nepěstěné formě.

Jazyk totiž není jen studnice moudrosti, nástroj udržování kultury, paměť národa a zdroj libosti pro smysly a rozum. Jazyk je především přírodní úkaz. Jen lidé používají ke vzájemnému dorozumívání tak složitý, systematický a přitom tvůrčí systém znaků. Lidé jsou také, aspoň v dětství, mimořádně dobře připraveni k tomu, aby si jazyk nebo jazyky osvojovali. Dospělého stojí snaha naučit se nový jazyk obrovskou námahu a jen velmi zřídka se stane, že se aspoň přiblíží úrovni rodilého mluvčího. Děti si během dvou tří let osvojí většinu toho, co dělá dospělým problémy i po mnohem delší době. A přitom začínají z ničeho; taková čínština se od češtiny hodně liší, ale pořád jsou to dva jazyky, zatímco dítě nemá jazyk žádný. Pro dítě je však mnohem jednodušší osvojit si kterýkoli z těchto dvou jazyků (nebo i oba najednou) než pro dospělého Čecha zvládnout aspoň základy čínštiny.

Jakmile se začne mluvit o něčem nekultivovaném, vzdělanec zobrazení a připraví se na setkání s projevy hlouposti a nedostatku vzdělání. To zjevně není nekultivovanost, o kterou jde zde. I vzdělanec a intelektuál začal jako batole z ničeho a zastížen v běžných životních situacích se svým jazykem pramálo liší od pomocného dělníka, jehož akademická kariéra skončila ve čtvrté obecné. Dávat dohromady slova a věty je úžasná schopnost a ještě úžasnější je, že tahle schopnost je vlastní takřka všem lidem bez rozdílu. Často se tahle úžasná věc přehlídí; většinou se věnuje pozornost rozdílům mezi lidmi v jejich jazykových schopnostech a dovednostech, a v dovednostech existují rozdíly propastné. Lidé se liší v tom, jak obratně se dokážou vyjadřovat, jak píší a jak jsou jejich texty čitelné a čtivé, i při ústním vyprávění má každý svůj styl, který může být radost poslouchat, nebo naopak k nesnesení. Ale když se soustředíme na to, jak mluvčí jednoho jazyka spojují slova do vět a jakými pravidly se přitom řídí, nacházíme překvapivou shodu.

Nikoli úplnou shodu, jistě. Pražák mluví jinak než Brňák či Ostravák, nářeční rozdíly dodávají i tomu nejběžnějšímu užívání jazyka na různorodosti. Pravidly svého nářečí se ale řídí všichni. Taková shoda podmětu s přísudkem nebo shoda mezi podstatným jménem a jménem přídavným, to jsou projevy poměrně složitěho souboru pravidel, který přitom i ti nejméně „kultivovaní“ mluvčí dodržují. Ilustrace: nářečí černých Američanů bylo dlouho považováno za upadlou, nekultivovanou a primitivní formu angličtiny.

William Labov ukázal, že jde o jazyk jako každý jiný, se stejně pevnými a složitými pravidly, jaká najdeme v ostatních jazycích. Afroamerické nářečí se od standardní angličtiny liší, ale těžko je lze označit za primitivní v jakémkoli smyslu slova. Nejzajímavější na celé věci ovšem je výzkum, při kterém jazykovědci zkoumali důslednost, s jakou mluvčí dodržují pravidla svého vlastního nářečí, tedy jazyka, k němuž se hlásí a který běžně používají. V tomto výzkumu se ukázalo, že nejdůsledněji dodržují pravidla svého nářečí nevzdělaní mluvčí nestandardního dialektu. Nejvíce odchylek a „chyb“ se naopak objevovalo u nejnávštěvnějších zkoumaných osob, vysokoškolských učitelů. Kdo tedy ovládá jazyk lépe?

Pro vysvětlení tohoto možná překvapivého nálezu není třeba chodit daleko. Nevzdělaný mluvčí, který navíc žije ve společensky značně izolované skupině, se stýká převážně jen s mluvčími vlastního nářečí. Naopak vzdělaný vysokoškolský učitel má jistě mnohem rozsáhlejší zkušenost s nejrůznějšími způsoby mluvení, od soukromého povídání, přes přednášení, až po sepsávání odborných studií. A v každé z těchto situací používá trochu jiný jazyk, trochu jiné nářečí. Není pak divu, že do běžné konverzace se mu vměšují jevy, které do konverzačního jazyka nepatří, které pocházejí z jiného souboru pravidel.

Poučení na pondělí tedy zní: nepodceňujme ničí jazyk. Nakopec je vždycky důležitější, jestli někdo má co říct, a ne jak to říká. I nedovzdělaný neumětel zná překvapivě složitá pravidla, aniž by o tom sám věděl. A než se coby milovníci jazyka začneme zaobírat výkvěty jazykové obratnosti a výmluvnosti, krásou jazyka a mocí dobře zvoleného slova, měli bychom chvíli žasnout jenom nad tím, jak na sebe pokrývají děti na ulici.

Z úvodní řeči Rudolfa Matyse

přednáška Rudolfa MATYSE

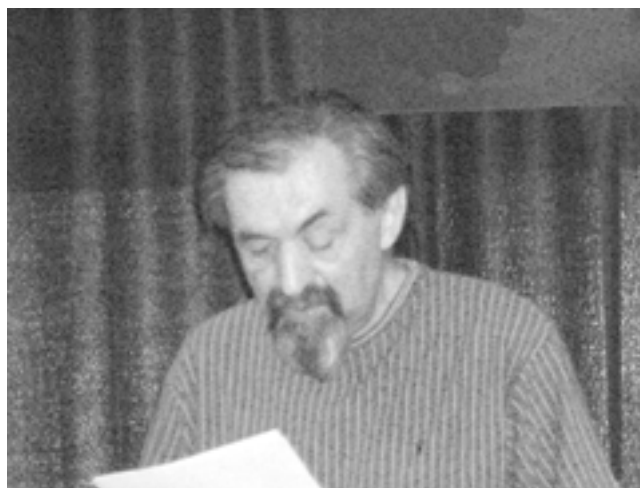
Vstupní otázka může znít i takto. Je tento smysl, o nějž jde, skutečně ztracen, tj. už neexistuje? Pak by ovšem nemělo smysl jej hledat, bylo by to absurdní, pokud bychom si jen nechtěli negativním výsledkem potvrdit, že tomu tak prostě je. Daleko pravděpodobnější ovšem je, že hledáme-li cosi, a chceme-li to skutečně nalézt, znamená to také, že tou ztraceností nějak strádáme, že ztracenou věc sami pro sebe bytostně potřebujeme, že tedy hledaný smysl má nějaký smysl, tj. nějakou hodnotu. A že trvá naděje, jak a kde jej najít. Ale dohodneme se ještě vůbec, co máme pod oním slovem smysl na mysli, co očekáváme od nalezeného?

Tedy ve kterém stánku budeme hledat a nakupovat. Stánku? Ano, protože někdejší vznešená a celkem jednoduchá budova literárních teorií, vystavená poblíž neméně vznešených stánků lingvistiky, historie, estetiky a filosofie, se časem proměnila na pestré tržiště se spoustou malých samostatných stánků, a to ještě někde hodně v koutě. Odstěhovala se tam dobrovolně, nebo byla ze svého paláce vypuzena? Nejspíš obojí. Ale zanechme rozpaků a již vejďme:

Nejlacinější zboží, jak se zdá, nabízí dnes stánek s nápisy Fakta, data, jména, názvy knih, jakož i poetiky školské a normativní. Jeho pulty jsou sice občas navštěvovány mladíky a sličnými mladice, ale popravdě většinou jen v krátkém duchamorném počasí příprav

na zkoušky, na něž je pak radno spíše rychle zapomenout. Tohle zboží má tedy krátkou životnost, není vyráběno na míru nakupujících – a bývá taky záhy, ještě neobnošené, bez lítosti odhozeno.

Zoufalé zraky žen a mužů soutěžících o soukromotelevizní peníz, dojde-li, nedej bože, i na otázku z literatury, budiž tu jen jedním důkazem mezi dalšími možnými. Nepříliš utěšený pohled poskytuje rovněž stánek s vývojovými teoriemi, málo zájemců se tísni i před domkem označeným: strukturální analýza textů. Vedle nich se skví exkluzivní boutique se specialitami starými i novými: vzácnými relikviemi z dědictví německy intonované duchovně, francouzsky intonované esejistiky, šaldovského patosu a inspirace, ale i moderním značkovým zbožím firem Derrida, Jausse či Habermann. Lidu obecnému je ponechán pak celkem srozumitelný sortiment stánku: Nálady, dojmy, upomínky, který ovšem velmi úzce, průchodem souvisí se strakatým stánkem poněkud bohatšího majitele s názvem Pikantérie, zajímavůstky, extrémy a nahodilosti všeho druhu, jakož i věštění z literárních sedlin. V jiném stánku se nabízí jako atrakce perpetuum mobile v podobě samoplodivého lůna literární vědy: jedna kniha tu za celkem malého zájmu přihlízejících plodí druhou, druhá třetí, atd. ad infinitum. To podivuhodné lůno si vystačí samo, už vlastně nepotřebuje oplodnitelé, ba zdá se, že umělecká literatura sama jako by tu byla někdy až nadbytečná, její přizvěny už taky málem nebývají vidět pod pyramidami potíštěného papíru. Rychle ještě mjíme stánek, na němž stojí dekorativním písmem Dopředu dozadu, vsjo ravno a který láká publikum např. pohledem na básnické reinkarnáty české dekadence. A už jsme tam, kam zabrousí jen málokdo, v obskurním koutu tržiště, kde se stále ještě mačkají a navzájem zahřívají zaprášené stánky s dávno nezaplaceným nájmem, které jsou napěchované paleontologickými fosiliemi a zrcadly plnými čmouh, jak zbyly z teorií odrazu, a s dalším prošlým sortimentem z marxistických skladišť, narychlo opatrovaným kultivovanějšími vinětami z vedlejšího pultu, na němž se skvěje titulek: Nejnovější obalová technika! Krycí barvy!

... u stánků na levnou krásu. . .

Utěšené balabile! Bylo by jistě lákavé nechat takovým labyrintem marnosti světa procházet Komenského užaslého a zoufajícího si Poutníka a jeho průvodce. Ale taková alegorie byla by jen efektní, trochu laciná, nikoli však docela pravdivá. Komenský přece měřil marnost tohoto světa naprosto nezpochybnitelnou existencí poslední a konečné pravdy a evidenci božské autority. A právě zde

srovnání pochopitelně povážlivě vážne. Žádná kniha, tím méně její interpretace, si samozřejmě nemůže činit apriorní nárok na univerzálně platnou autoritu a závaznou normu, i kdyby se o to bůhvíjak snažila. Bylo by to taky neštěstí, a taky že to bylo neštěstí, na něž si ještě dobře pamatujeme z časů roztočivých komunistických modloslužebnictví. Po suverénní pozici ve světě literatury ovšem toužili nejenom rudí dogmatici. A byla to literární věda (spolu se svou praktizující sestrou kritikou), která svými metodami tento pantheon osobností, které je nutno považovat za nezpochybnitelné, ve svých vertikálních hierarchizacích utvářela, a často k tomu připojovala představu, jakou zdůrazňovaly především avantgardy, že totiž vývoj literatury nutně směřuje ke stále vyšším, dokonalejším hodnotám. A její mluvčí měli dlouho dostatek přirozené autority, aby tyto normotvorné ideje, tuto svou hodnotovou selekci prosadili i do širšího obecného povědomí. To ovšem se týkalo období, která byla ve srovnání s dneškem nepoměřitelně kulturocentričtější, časů, kdy se nebylo třeba tolik obávat o osudy literatury samé, kdy její přední autoři i kritické patřili k vlivným – dnes bychom řekli mediálními – kulturním osobnostem celonárodního významu.

Literární věda tedy v relativním klidu mohla tříbit své metodologie analytickými pracemi, pohybuje se na ose autor-dílo, případně, jako v případě strukturalismu, se mohla zabývat jen kvalitami literatury imanentními. Na čtenáře, na psychologické či sociologické okolnosti recepce uměleckého díla se tolik nemyslelo, nemuselo se ani.

To všechno se radikálně změnilo. Ve světě přinejmenším již od konce 60. let, u nás, v prostředí uměle udržovaných falešných norem, až v posledním dvacetiletí. Literatura dílem dobrovolně, dílem pod různými vnějšími tlaky ustoupila ze své výsostné, prestižní, věky ustavené tradiční pozice. Uprostřed masové kulturní spotřeby a v ní dominujících produktů „obrázkové kultury“, a nikoli v poslední řadě v kontextu rozšiřujících se možností multimediálních zážraků elektronické civilizace je dokonce zpochybnována sama budoucnost knihy jako důležitého kulturního fenoménu. Její „rukodělnost“, pomalost, její nároky na čas i na soustředění recipienta se jeví jako prvky mediálně velmi nevýhodné. Jako by tedy najednou už nešlo o rozvoj, ale o pouhé přežití slova jako kulturního fenoménu. Co však činí kultura v časech postmoderny? Snaží se to svým zbývajícím, případně novým abonentům ulehčit, jak jen může. Případně dokonce i tak trochu se mu podbídnout. Nebojte se, bude to jen chvilinka, příznačně přemlouvá televizní diváky ke sledování programové básnické miniaturny Jiří Dědeček. Umělecké dílo v pohledu jeho postmoderních glosátorů prý nenese žádné obecně platné poselství, které by mělo mít nějaký podstatnější význam pro život a duchovní orientaci jeho recipientů, ve zkratce „text obsahuje jen to, co v něm čtenář hledá“, je to jen nezávazná hra znaků, která univerzitním specialistům umožňuje další hru – hru interpretací – a nemá tedy téměř smysl uvažovat o nějakých vývojových řadách (což jsou jen dodatečně umělé preparace), ale ani o hierarchii hodnot vůbec. Je zrušena hranice mezi vysokou a nízkou literaturou, výrok, že třeba Shakespearův Macbeth je cennější než Batman, je považován za nedemokratický, ne-li přímo neslušný. Klesá význam originality díla, v kultu citací a metatextů mizí rozdíl mezi původním a vypůjčeným, neexistuje dobově příznaková norma. Není rovněž viditelný žádný kompaktní celek: literatura se jeví spíš jako jednotlivé izolované ostrůvky knih, vynořující se z mlh. A mnohá z těch knih vyzývá své čtenáře i kritiky k tomu, aby si vytvořili kritéria. Vládne kult okraje a směsi. V prostředí, kde je vše dovo-

leno, se navíc vytrácí sám smysl provokace: dveře k neobvyklému, extrémnímu jsou již dopředu propokopnuty, a pokud je provokace, ze samého principu menšinová, atraktivnější, vyláme jí zuby Otesánek masového kulturního trhu a prostě ji pozře. Jakákoli vážnost bývá označována za směšný paséismus, nápadně častým sémantickým gestem je groteskní znevážení, jehož prostředky je zhusta literatura a umění vůbec mediálně komentováno, bezhraničný škleb, posunčina k ničemu dalšímu neodkazující, ale přece jen jaksi přibližující svět literatury vládnoucímu světu zábavy a reklam. O literatuře slyšíme veřejně snad častěji hovořit odborníky na mediální trh či sociology než literární specialisty. Není tedy divu, že hodně také ze sebezáchovných důvodů se začala literární teorie daleko intenzivněji pohybovat na ose dílo-čtenář. Jistě, dílo sebekrásnější je pro současnost mrtvo, pokud není osvojováno, přijato; pokud nežije v dialogu se svým příjemcem, čtenářem. Zatím se však zdá, že se výsledky tohoto odborného průzkumu, ať už byly nebo jsou jakékoli, nijak neprojevují v zvýšení zájmu o literaturu, což ovšem jistě nebylo cílem a záměrem. Diagnostika není přece terapie.

(celý text uvedené přednášky bude zveřejněn po skončení festivalu na stránkách www.splav.cz)

Nůžky, papír, lepidlo. . .

návod Mgr. Arnošta ŠTĚDRÉHO

Zdravíme všechny literární kutily. V dnešním koutku se naučíme nové technice – dadaistické koláži, která může mít bohaté využití ve vašem budoucím zaměstnání, ať již jím bude cokoli. Rozbijeme spolu starý svět na prach a v divokém extatickém tanci imaginace postavíme na jeho troskách něco nového. Vzhůru tedy, prorokové zkázy a uctívači ostrých nástrojů. Lepidlem tvoříme lepší realitu. Co k tomu budeme potřebovat? Jednak čtenářský průkaz městské knihovny v Sobotce, jednak nůž, řezák, nůžky či cokoli stejně britkého, a dále arabskou gumu, bílou lepicí pastu nebo kanagon – výběrem dle čtenářova vyznání, rasy či stravovacích návyků.

Základním konceptem dadaismu je znásilnění náhody. Začneme tedy s ním již v knihovně. Opatrně zjistíme číslo bot paní knihovnice – kdyby nám je nechtěla sdělit, zkusíme to s obvodem pasu či velikostí poprsí. Tím jsme získali umístění regálu, kde budeme dál pátrat, počítáno od vchodu proti směru hodinových ručiček. Kolik vteřin uplynulo od našeho vstupu do knihovny? Dvěstě pánáct. $2 + 1 + 5 = 8$, $2 \times 1 \times 5 = 10$, hledáme tedy osmou polici desátou knihu. To je naše výpůjčka. Nezapomeňte slíbit, že knihu vrátíte včas a nepoškozenou. V dobách, kdy se budují nové světy, má i slovo pravda jiný význam. Co dál? Nejjednodušší metoda spočívá v rozstříhání některých stran na jednotlivá slova, která podle principu náhody lepíme k sobě. Když se nám věta zalíbí, odložíme ji stranou, pokud je jejím obsahem nějaký nesmysl jako: „čtvrteční ne roklí vrah“, „Vítej modř to slepýš“ nebo „Lhát se nemá,“ opět ji rozstříháme na anionty substantiv a kvarky partikulí a vložíme zpět do osudí jejich budoucího osudu. Věty řadíme za sebou v pořadí jejich vzniku či v kterémkoliv jiném. Vše je dovoleno, vše může být i zakázáno.

Pro dobro literatury je Splav! ochoten udělat cokoliv.

Omrzela vás autorova slovní zásoba? Cítíte toto omezení jako paralyzující chlad pásu cudnosti vaší tvůrčí svobody? Destrujte jeho slova, z jejich kousků skujte slova lepší. „Cvrngle“, „žesta“ a „mrskoč“ zvolte do ústředního výboru imatrikulační komise nové imaginace. Vyzujte autora z okovů jeho lexika, možná vám i poděkuje. Možnosti končí v nekonečnu, příští zastávka: Havárie větné stavby. Učili nás ve škole větný rozbor? Proč ho tedy neaplikovat na náš materiál. A proč do získaných schémat neinjektovat slova z jiných vět? Naš svět rázem získá dramatickou poetiku, v níž se běžně dějí následující události:

„I tatínka přetáhla přes devatery hory a devatery řeky a položila ho čelem na vydrhnutou desku vedle hrnku v vřelou kávu.“

Materiálu již asi máte dost a nezbyvá, než začít tvořit. Staňte se básníkem svého světa. Hledejte, kombinujte, zavrhuje a upalujte.

Planparalelní dušezpyte,
rozvrkočené nastáli,
hrnění slova v hlásky spité,
cosi se cosu uklání.
Rozbité čůrky slov,
rozlité můry vět,
tekutý skladby kov,
slíjí se v snový, nový svět.

Nezapomeňte nám své výtvořky poslat do redakce. Jistě pro ně najdeme vhodné umístění. Ať již v příštím čísle Splav!u, nebo v koši.

Soutěž o nejlepší gazel

Jan CHROMÝ

Před několika lety velice úspěšná soutěž o nejlepší limerick nás inspirovala pro letošní ročník Šrámkovy Sobotky. Po dlouhé pauze přichází totiž pokračování této soutěže, které bude věnováno gazelu, útvaru to doslova soboteckému, neboť jedním z prvních českých autorů, jenž v mladické nerozváženosti tyto formy tvořil, byl právě místní rodák Václav Šolc.

Gazel je orientální písňová forma složená ze tří až patnácti, zřídka i z více dvojverší, v nichž se s prvním veršem (absolutně) rýmují všechny verše sudé, liché verše zůstávají bez rýmu. Tematicky převládá v gazelu chvála lásky, vína, příjemného života, Fráni Šrámka i chvála osobní, ale báseň se nebrání ani myšlenkám filosofickým a náladám mystickým. Slávu mu dodali básníci perští ve 13. a 14. století, v Evropě vzbudil zájem až u romantiků.

ukázka gazelu-protestsongu:

Václav Šolc: Hebbelovi

Neblahá, ježto kleká na kolena, píseň prodajná!
Prokletá, ježto slávy hnuší jmena, píseň prodajná!
Zlovolným křivdy krakorem jak satanáše smích
štěká co panská vybujnělá fena píseň prodajná,
při trůnech zasedá, tyranskou bájkou bavíc knížata,
v palácích pýchy zlobou vyhejčkaná, píseň prodajná,
své kalné perly s pompou sází v králův diadém,
z nich ková lidu pouta olověná, píseň prodajná,
a nestoudností líčíc tváře, svaté snahy potvoří,
nevěstka citů, v kletbách vyhejřená, píseň prodajná,
falešný lásky peníz s králův obrazem vysílá v svět,
na němž co krvavá se blýští čtena píseň prodajná! –
Nešťastný pěvče, jehož tvář jidášským políbila rtem
co anděl padlý věčně zatracená píseň prodajná!

(In: Šolc, V.: *Prvosenky*. Praha 1951.)

Díleň

zprávy od našich dílenských agentů

Dášeň z dílny D. Kroči, potenciálně R. Lipuse

Skupinové počasíčko II (skupina nahých)

Světlá je obloha
světlé jsou verše
plníme, hustíme smysl a sebe
obloha plyne, světlá a je
my jsme – my budem
Plathová Morgensternem
Morgenstern Plathovou

Vráteň z dílny J. Lhotské

Slunce nad pískovištěm

Žhavé hroty žhavých paprsků žhnoucího soboteckého slunce špikovaly pískoviště a bosé nohy frekventantů dílny Jiřiny Lhotské se nořily do do běla rozžhaveného písku. Horkem zdeptané prsty se snažily zarýt se hluboko do vlahého lůna pískoviště, zajížděly hlouběji a hlouběji pod jeho rozpálený povrch, který zvolna sklovatěl. Chtivě šmátraly mezi písečnými zrny, lačně po chladivé hlubině, či snad chtěly najít onen ztracený smysl, o ten tu přeci běží, snad se skryl tam hluboko, hluboko, pod dunami, a již sem míří karavana, stateční velbloudové, kolébatvé koráby pouště, jdou dál a dál, nezdolány smrtícím sluncem, k další artézské studni, k další oáze, již vidím bělma beduinů, již jsou na dosah, a s nimi snad ten smysl, pohřbený v poušti, již opět halucinují, již opět dlouho na sluníčku, klobouk nekloubouk. . . Tak jsme si řekli, jak se jmenujeme, a domluvili jsme se na pondělí.

Hlaveň z dílny Libora Vacka

Zápis ze schůze

V datech; časech; místech: 29.6. 2003; ráno, v poledne i odpoledne; na zahradě Š. domu

Počet přítomných: 7 + 1

Objektivně: Probíhá první až druhé čtení vybraných textů; objevují se v nich skryté významy. Frekventantky odhalují své nedostatky; ze všech koutů zní jednohlasý i vícehlasý nácvik

Dojmy: Údiv – mnohovýznamovost – hudba – protiklady, možná klady – kudy? – deprese – kudy a kam?

Telegram: Zavodnice vpusteny na trat – stop – akce se rozbehla – stop.

Experiment: Hmmm. . . jo?! Aha! Ahá!! Fakt?! Tak dík! Můžeš.

Míšeň z dílny Aleše Vrzáka

První půle byla svrchovaně intelektuální. Navázala na včerejší diskusi, zda smí žena přednášet básně napsané maskulinním mužem, a naopak, nepůsobí-li podivně maskulinní muž, z jehož úst vycházejí zženštilé ženské verše.

Dnes byl nastolen spor o poesii čtenou versus mluvenou, který přešel do disputace o civilním a patetickém projevu. Otázka, co Halas ve skutečnosti uviděl, zůstala zatím nezodpovězena.

Ve druhé půlce se objevily kočičky. A pásovec. A lenochod. A taky krab a Halina Pawlovská, která je ze všech nejchytřejší.

Áleň, zatím bezprizorná

Krátká reflexe interpretační dílny

Interpretace, hledání definitivního významu a snaha o stanovení hodnotového žebříčku v poesii je sisyfovská práce. Což ovšem neznamená, že by se neměla vykonávat. Cesta interpretace je i cílem interpretace.

Tak by se metaforicky dala opsat snaha účastníků semináře pro básníky z Literární soutěže ŠS. Velmi různorodí autoři, kteří poskytli své texty, rozvinuli debatu o klíčových kritériích básnické tvorby. Odvaha, se kterou Standa Rubáš zhodnotil úroveň letošní poetické agapé, mi byla docela sympatická. A kritický seminář je jistě přínosem – minimálně v tom, že porota ukázala autorům svou představu o kvalitní poesii. Představu jistě relevantní a podložnou klasiky typu Williama Shakespeara a Františka Halase. Leč

Kam zítra?

Jídelníček

Snídaně: míchaná vejce se slaninou, máslo, chléb, ovocný čaj

Polévka: hrachová polévka s uzeninou, ovocný nápoj

Oběd: holandský řízek, bramborová kaše, rajčatový salát

Večeře: rizoto z vepřového masa, šopský salát, čaj s citrónem

Program

9.00 Sál spořitelny: Hermeneutika jako metoda literární interpretace, Dr. Phil. Josef Vojvodík, M.A.

11.00 Sál spořitelny: Prezentace nakladatelství Amulet, beseda se spisovatelkou Ivonou Březinovou

13.30 Zahrada Šrámkova domu: Deník korejské cestovatelky aneb Život knihovnice na druhé straně polokoule, beseda s Veronikou a Lukášem Vildmanovými

15.00 Městské divadlo: Filmový klub: Spalovač mrtvol, režie: Juraj Herz, 1968

19.30 Sál sokolovny: Něco z Woicebandu, účinkuje USTAF Brno

22.30 Městské divadlo: Filmový klub: Hvězda padá vzhůru, režie: Ladislav Rychman, 1974

Erató je z Múz ta nejcitlivější a na současném Parnasu je známa jako největší zastánkyně tvůrčích svobod. A také její milci, kteří s ní koketují, neradi uzavírají svobodu imaginace pevností (rozuměj festuňkem) výrazu. Problém však může nastat v okamžiku, kdy chtějí být i kýmisi čtení. Myslím, že většinou chtějí (a ne ledakým). Snad už vědí o tom, jak je důležité nabídnout čtenáři ruku.

P. S.: V pondělí už zprávy ze školních lavic.

Události dne

zprávy Ing. Jana SMOLKY

Ve věznicích Maghaberry v Severním Irsku se vzbouřili trestanci. Neznámý zloděj ukradl ze včelína u Litavy na Žďársku plynový vaříč a sto kilogramů cukru krystalu. Kylie Minogue si vybírá svatební šaty. Obchod v newyorském Brooklynu David's Bridal musel zavřít, protože ve svatebních šatech se zabydlely blechy. Českým zemědělcům hrozí katastrofální sucho. V Sobotce byl zahájen 47. ročník festivalu Šrámkova Sobotka. Z vydírání obvinili policisté přestárlého studenta (26) Technické univerzity v Liberci. Exploze plynu otrásla historickým centrem Haagu. Šestiletý David z Liberecka zabloudiv na koloběžce. Královně Alžbětě II. zemřela její oblíbená fenka. V řadě evropských metropolí se konaly Pochody hrdosti gayů. Ben Affleck své řídoucí vlasy maskuje pomocí tupé. Adepti na post evropského poslance z řad ČSSD budou muset ovládat minimálně dva jazyky. Popp – Novák 6:3, 6:4, 7:6.

Stříbrný vítr a Splav!

Oblíbené Šrámkovy recepty
od Magdaleny Dobromily Rettigové

1) Míchaninka zelená zvaná Stříbrný vítr:

Když jsou mladé špargle, mladé boby a zelený hrášek, může se chutná míchaninka udělat takto: vezme se žejdlík mladého zeleného hrášku, žejdlík na malé kousky pokrájeného šparglíčku a žejdlík též a malé kousky pokrájených mlaďounkých bobových lusků, dá se kuthánek 4 loty nového másla a dva loty cukru, to se nechá rozpustit, až se to pěnit počne; nyní se tři zeleninky do toho hodějí a pohromadě se dusit nechají, až jsou měkké, pak se na ně nasype lžička pěkné mouky, nechá se to zase chvílenku dusit, pak se na to vleje půl žejdlíka dobré hovězí polívky, a kdo chce, několik lžíc sladké vařené smetany, přidá se k tomu též trochu drobně pokrájené zelené petružele a trochu květu, ještě to chvílenku se povařit nechá a pak se to okrášlené věncem ze smažených kuřat, nebo z jehněčího masa, nebo z vemínka, neb z jiné smaženinky na tabuli donese.

2) Karfiol omaštěný zvaný též Splav:

Pro 6 osob 6 růží karfiolu pěkně od všech lístků jako vždy očistí, pak do slané vařící vody aspoň dva loty nového másla dej, karfiol do ní vlož a vařit nechej, až by dost měkký byl, ne však se rozvařil, vylož ho pěkně na mísu a rozpáleným novým máslem polej, udělej pěkný věnec ze strouhané, dozlatova usmažené žemličky a tak ho na stůl dej. Takto připravený se v den postní požívat může a voda, v které se vařil, může se v masitý den k masité polívce přilejt, v den pak postní též k postní polívce užitečně použít.

Slovníček:

špargle – chřest
žejdlík – 0,48 litru
kuthánek – kastrůlek
lot – 16 gramů
karfiol – květák

